

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

> Retouradres Postbus 20011 2500 EA Den Haag

De Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20017
2500 EA DEN HAAG

**Directie Democratie en
Bestuur**

Turfmarkt 147
Den Haag
Postbus 20011
2500 EA Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Kenmerk
2021-0000127985

Uw kenmerk
167427u/JAB/db

Datum 10 maart 2021
Betreft Beantwoording Kamervragen

Hierbij bied ik u de antwoorden aan op de schriftelijke vragen van het lid
Koffeman (PvdD) inzake het OVSE-advies m.b.t. de verkiezingen.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

drs. K.H. Ollongren

Vragen van het lid Koffeman (PvdD) inzake het OVSE-advies m.b.t. de verkiezingen.

Vraag 1

Kent u het OVSE advies m.b.t. de organisatie van de Nederlandse verkiezingen in 2017?¹

Antwoord vraag 1

Ja, mijn ambtsvoorganger heeft dit OVSE-advies ook aan de Tweede Kamer gestuurd².

Vraag 2

Voldoet de omvang van het stembiljet 2021 aan de aanbevelingen van de OVSE uit 2017? Zo nee, waarom niet? Zo ja, welke wijzigingen zijn er doorgevoerd om het stembiljet compacter en beter hanteerbaar te maken voor met name ouderen, slechtzienden en mensen met een mentale beperking?

Antwoord vraag 2

Nee. Om in het stemlokaal een compacter en beter hanteerbaar stembiljet te kunnen gebruiken, is een wetswijziging nodig. Al in 2016 heeft de regering een wetsvoorstel ingediend om experimenten mogelijk te maken met andere modellen van het stembiljet in het stemlokaal³. Dat wetsvoorstel heeft helaas geen meerderheid in de Tweede Kamer gekregen. Omdat ik de kritiek van de OVSE (en anderen) deel dat het huidige stembiljet zowel voor kiezers als voor stembureauleden lastig te hanteren is⁴, heb ik een nieuw wetsvoorstel voorbereid. Dit wetsvoorstel maakt experimenten in het stemlokaal mogelijk met een nieuw model stembiljet, met als doel de invoering van een stembiljet met een kleiner en daardoor handzamer formaat. Het wetsvoorstel is in mei 2020 ingediend bij de Tweede Kamer: de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten⁵. Het wetsvoorstel is nog in behandeling bij de Tweede Kamer.

Vraag 3

Is bij de vormgeving en hanteerbaarheid van het stembiljet rekening gehouden met het feit dat enkele miljoenen kiezers van 70 jaar en ouder het stembiljet moeten kunnen hanteren zonder de hulp van medewerkers van het stembureau? Zo ja, op welke wijze? Zo nee, waarom niet?

Antwoord vraag 3

Uit artikel J 20 van de Kieswet volgt dat kiezers op het stembiljet een keuze moeten kunnen maken uit alle kandidaten die aan de verkiezing meedoen. Het is daarom onvermijdelijk dat het stembiljet, zeker bij een Tweede Kamerverkiezing, waaraan traditioneel veel partijen meedoen, groot en voor veel kiezers lastig te hanteren is. Dat is dan ook de reden dat ik experimenten mogelijk wil maken met een beter te hanteren stembiljet (zie mijn antwoord op vraag 2). Overigens hoort

¹ <https://nos.nl/l/2177072>.

² Kamerstukken II 2016/17, 31142, nr. 62, blg. 811018.

³ Kamerstukken II 2015/16, 34288.

⁴ Kamerstukken II 2016/17, 31142, nr. 62, p. 6.

⁵ Kamerstukken II 2019/20, 35455.

in elk stemlokaal een leesloep te liggen, die gebruikt kan worden door kiezers die daaraan behoefte hebben.

Vraag 4

Is de aanbeveling van de OVSE overgenomen dat de rechten van mensen met een beperking beter gewaarborgd moeten worden? Zo ja, op welke wijze? Zo nee, waarom niet?

Antwoord vraag 4

Ja, er zijn de afgelopen jaren diverse maatregelen genomen ten behoeve van kiezers met een beperking. Sinds 2019 bepaalt de Kieswet dat alle stemlokalen toegankelijk moeten zijn voor kiezers met een lichamelijke beperking (vóór 2019 was dit ten minste 25%). Hiermee voorziet de wet erin dat meer kiezers zelfstandig hun stem kunnen uitbrengen. Ook heb ik in 2019 financiering beschikbaar gesteld zodat gemeenten voor elk stemlokaal een leesloep met verlichting konden aanschaffen voor kiezers met een visuele beperking. De aanwezigheid van een loep is sinds 2019 een van de toegankelijkheidscriteria waaraan stemlokalen moeten voldoen om voor 'toegankelijk' door te gaan. Verder heb ik, samen met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken, de Kiesraad en het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, het initiatief genomen tot het Actieplan Toegankelijk Stemmen⁶. Dit actieplan is in uitvoering richting de Tweede Kamerverkiezing en geeft invulling aan het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Zo zijn de criteria voor toegankelijke stemlokalen voor gemeenten duidelijker uitgelegd. Ook in de instructie voor stembureauleden wordt aandacht besteed aan toegankelijkheid. Daarnaast zijn er verschillende initiatieven uitgevoerd. Zo is er een handreiking voor gemeentes door de VNG en NVVB gepubliceerd om stemlokalen in te richten zodat deze geschikt zijn voor mensen met een (specifieke) beperking. Er zijn bijvoorbeeld gemeenten die stemlokalen inrichten speciaal voor kiezers met een auditieve beperking, doordat er een gebarentolk aanwezig is. Verder zal er dit jaar in 50 gemeenten gebruik gemaakt worden van een stemmal voor kiezers met een visuele beperking; hier heb ik in samenwerking met de Oogvereniging ook instructievideo's voor laten maken⁷. Daarnaast is in samenwerking met stichting Ieder(in) een infographic gemaakt die de stemmogelijkheden voor risicogroepen in een overzicht in beeld brengt. Dit overzicht wordt benut door Ieder(in), Vilans en andere intermediairen en is ook opgenomen op elkestemtelt.nl.⁸ In samenwerking met VWS en ASVZ is een flyer gemaakt voor LVB/MVB (licht- en middelverstandelijk beperkten) die in instellingen worden gebruikt door begeleiders en naasten om het gesprek over verkiezingen ('Hoe kun jij stemmen') bespreekbaar te maken.

---

⁶ Kamerstukken II, 2019/20, 35300-VII nr. 124.

⁷ Deze instructievideo's staan op www.elkestemtelt.nl > <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/vraag-en-antwoord/wat-is-er-geregeld-voor-kiezers-met-een-beperking>.

⁸ Deze infographics staan op www.elkestemtelt.nl > <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/behoort-u-tot-een-risicogroep>.

Vraag 5

Mogen mensen met een fysieke of mentale beperking zelf iemand meenemen in het stembokje? Zo nee, waarom niet? Zo ja, hoe garandeert u dat dit in alle stembureaus zal worden toegestaan?

Antwoord vraag 5

Kiezers die vanwege een lichamelijke beperking niet zelfstandig kunnen stemmen, mogen hulp in het stembokje krijgen van een persoon naar hun keuze (artikel J 28 van de Kieswet). Indien zij hulp vragen aan een stembureau lid in plaats van een eigen begeleider, gelden aanvullende voorschriften in het kader van covid-19, omdat er geen 1,5 meter afstand kan worden gehouden. Kiezers die vanwege een andere dan een lichamelijke beperking hulp nodig hebben, kunnen die hulp nu niet krijgen in het stembokje. Wel kunnen zij desgevraagd uitleg krijgen in het stemlokaal over het stemproces. Ik heb eerder wetgeving aangekondigd die experimenten mogelijk moet maken met hulp aan kiezers die op een andere grond dan vanwege een lichamelijke beperking hulp nodig hebben bij het stemmen⁹. Ik verwacht een wetsvoorstel dat hierop ziet, kort na de komende Tweede Kamerverkiezing in consultatie te kunnen brengen.

Vraag 6

Hoe verhoudt het stemmen bij machtiging zich tot de algemene regel dat kiezers zich niet gezamenlijk in het stembokje mogen begeven in termen van beïnvloeding? Deelt u de mening dat de vergrote mogelijkheid tot het stemmen bij volmacht op gespannen voet staat met de regel dat kiezers zich niet gezamenlijk in het stembokje mogen begeven ter waarborging van het stemgeheim? Op welke wijze is het stemgeheim van iemand die een stem laat uitbrengen bij volmacht gewaarborgd?

Antwoord vraag 6

Het stemmen per volmacht kent risico's, die voor een deel vergelijkbaar zijn met de risico's van hulp in het stembokje. Zo moet de volmachtgever zijn stemgeheim prijsgeven; het stemgeheim van de kiezer die hulp in het stembokje krijgt, is evenmin volledig gewaarborgd. De Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 regelt dat het maximumaantal volmachten dat een kiezer mag aannemen, tijdelijk (namelijk: voor de duur waarop de Tijdelijke wet van kracht is) is verhoogd van twee naar drie. Ik deel de mening dat daardoor de risico's die kleven aan het stemmen per volmacht toenemen, maar het is zaak deze risico's af te wegen tegen het feit dat de volmacht een vangnet is voor degenen die anders niet kunnen stemmen. De wetgever heeft overwogen dat de behoefte aan het geven van een volmacht vanwege de coronamaatregelen bij de komende verkiezing hoger zal zijn dan normaal, en heeft het daarom nodig gevonden eenmalig een nieuwe afweging te maken, en tijdelijk, voor de werkingsduur van de Tijdelijke wet, tegemoet te komen aan die grotere behoefte¹⁰.

---

⁹ Kamerstukken II 2018/19, 31142, nr. 87, p. 2 en 3.

¹⁰ Kamerstukken II 2020/21, 35590, nr. 3, p. 17 en 18.

Vraag 7

Deelt u de mening dat onderzoek gewenst is naar de motieven van kiezers om hun stem al dan niet uit te brengen tijdens de verkiezingen van 15-17 maart in relatie tot de angst voor besmetting in coronatijd? Zo nee, waarom niet? Zo ja, hoe wilt u dit onderzoek vormgeven in relatie tot de daadwerkelijke opkomst?

Antwoord vraag 7

Ja, dat onderzoek is uitgevoerd. Graag verwijst ik naar mijn voortgangsbrieven over de voorbereiding van de Tweede Kamerverkiezing¹¹.

Vraag 8

Bent u bereid nader onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid om kiezers die behoren tot kwetsbare groepen het recht te geven om in de toekomst te kunnen stemmen per post? Zo nee, waarom niet? Zo ja, op welke termijn en wijze?

Antwoord vraag 8

Zoals elke verkiezing zal ook de komende Tweede Kamerverkiezing worden geëvalueerd, met als doel om daaruit lessen te trekken voor toekomstige verkiezingen. Vanzelfsprekend zal ik in die evaluatie ook aandacht besteden aan de vraag hoe het briefstemmen heeft gewerkt en aan de vraag of er aanleiding is om dit instrument ook bij toekomstige verkiezingen in te zetten, en zo ja, hoe.

Vraag 9

Deelt u de mening dat het betreuenswaardig is dat kiezers die behoren tot groepen die door het RIVM worden geduid als 'generiek kwetsbaar', bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 geen gelegenheid hebben om hun stem per post uit te brengen voor zover ze jonger zijn dan 70? Zo nee, waarom niet? Zo ja, wat wilt u doen om beperking van de democratische rechten van deze kiezers in de toekomst te voorkomen?

Antwoord vraag 9

Dit onderwerp is bij de totstandkoming van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 uitvoerig besproken in zowel de Eerste als de Tweede Kamer. Hoewel onderkend is dat er ook kiezers onder de 70 jaar zijn die extra kwetsbaar zijn voor het coronavirus, heeft de wetgever er op mijn voorstel niet voor gekozen om deze kiezers ook de mogelijkheid te geven om per brief te stemmen. Er is namelijk niet zoiets als een registratie van personen met een kwetsbare gezondheid, waardoor niet kan worden vastgesteld wie extra kwetsbaar is voor het coronavirus. Dat is anders bij kiesgerechtigden van 70 jaar en ouder, omdat de geboortedatum van inwoners in de Basisregistratie personen wordt geregistreerd. Een alternatief is *alle* kiesgerechtigden de mogelijkheid bieden om per brief te stemmen. Maar een dergelijke stap ging de wetgever te ver, gezien de risico's die het stemmen per brief meebrengt voor het stemgeheim en de stemvrijheid, en briefstemmen voor iedereen bovendien niet haalbaar is binnen de termijnen van de huidige Kieswet¹².

¹¹ Zie Kamerstukken II 2020/21, 35165, nr. 30 en Kamerbrief voortgang voorbereiding Tweede Kamerverkiezing | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl.

¹² Zie o.a. Kamerstukken II 2020/21, 35654, nr. 6, p. 4.

**Directie Democratie en
Bestuur**

Kenmerk
2021-0000127985

Vraag 10

Bent u bereid deze vragen met spoed te beantwoorden, in elk geval voor 15 maart a.s.?

Antwoord vraag 10

Ik heb de vragen zo snel als mogelijk beantwoord.